

INTRODUCTION

Complaints about the level of religious art, common and not always justified, have for over two centuries been accompanied by calls to repair it. Among activities promoting new solutions in sacred art, one should mention religious art exhibitions and competitions. Of similar significance is the competition between concepts and projects related to commissions for specific objects of architecture or specific sculptural or painting works connected with the activities of the Church and institutions established to popularise religious art, or more broadly: art close to Christian values.

Therefore, it is worth trying to determine how the aesthetic paradigms, expressed in the opinions of jury members, art critics, popular press articles and statements of audience representatives, have evolved under changing historical and cultural conditions. Another important issue is to determine to what extent the organisation of religious art exhibitions and competitions has influenced the popularisation of specific works and artists and their cooperation with the Church. It is important to define the criteria, including non-artistic ones, of the selection of artists invited to participate in closed competitions, as well as to learn what has happened to the winning projects. In this context, it is also worth mentioning the phenomenon of the desacralisation of exhibited works created for the purpose of worship but purchased by collectors or as elements of aesthetic complementation of interiors.

The issues presented above require a distinction to be made between church art, including proposals for church interior design; religious art intended for individual devotion as well as for mass reproduction in the form of reproductions; art representing an artist's individual reflection on the mysteries of faith or free inspiration by Christian iconography; and art not related directly to religion but displayed in churches thanks to ideological values close to the teaching of the Church. Each of the aforementioned categories, widely represented in the art of the last two hundred years, presents a related but separate set of issues that can form the basis for syntheses and studies in the field of art which has hardly been recognised in the research of art historians so far.

Highlighting the need to undertake this kind of research was the aim of the conference entitled "Wystawy i konkursy sztuki religijnej w XIX–XX

WPROWADZENIE

Powszechnym i nie zawsze słusznym utyskiwaniem na poziom twórczości o charakterze religijnym od ponad dwu wieków towarzyszą wezwania do jej naprawy. Wśród działań propagujących nowe rozwiązania w twórczości sakralnej należy wymienić wystawy i konkursy sztuki religijnej. Podobne znaczenie ma też rywalizacja koncepcji i projektów wynikających z zamówienia na konkretne dzieło architektury bądź określoną pracę rzeźbiarską lub malarską, która wiąże się z działalnością Kościoła i instytucji powoływanych do popularyzacji sztuki religijnej lub szerzej – bliskiej wartościom chrześcijańskim.

W związku z tym warto podjąć próbę określenia, jak w zmieniających się uwarunkowaniach historyczno-kulturowych ewoluowały paradygmaty estetyczne, wyrażające się w opiniach członków jury, krytyków sztuki, popularnych artykułach prasowych i wypowiedziach przedstawicieli publiczności. Innym ważnym zagadnieniem jest określenie, w jakim stopniu organizacja wystaw i konkursów sztuki religijnej wpłynęła na popularyzację określonych dzieł i artystów oraz ich współpracę z Kościołem. Istotne jest określenie kryteriów, także pozaartystycznych, doboru twórców zapraszanych do udziału w konkursach zamkniętych, jak również poznanie losów zwycięskich projektów. W tym kontekście warto też wspomnieć zjawisko desakralizacji wystawianych dzieł, które tworzone z myślą o przeznaczeniu kultowym, a zostały zakupione w celach kolekcjonerskich bądź jako element estetycznego dopełnienia wystroju wnętrza.

Zaprezentowana powyżej problematyka wymaga rozgraniczenia na sztukę kościelną, zawierającą propozycje wystroju świątyni; sztukę religijną przeznaczoną do indywidualnej dewocji, a także do masowego powielania w postaci reprodukcji; sztukę stanowiącą indywidualną refleksję artysty dotyczącą tajemnic wiary bądź swobodne inspiracje ikonografią chrześcijańską czy sztukę niezwiązaną bezpośrednio z religią, ale prezentowaną w świątyniach ze względu na wartości ideowe bliskie nauczaniu Kościoła. Każda z wymienionych kategorii, szeroko reprezentowana w sztuce ostatnich dwustu lat, ewokuje bliski, ale odrębny zestaw zagadnień, które mogą stanowić podstawę do syntez i opracowań w dziedzinie dotychczas słabo rozpoznanej w badaniach historyków sztuki.

Zwróceniu uwagi na konieczność podjęcia tego typu prac badawczych miała służyć zorganizowana w 2015 roku konferencja „Wystawy i konkursy

sztuki religijnej w XIX–XX wieku”, zorganizowana przez Centrum Dokumentacji Współczesnej Sztuki Sakralnej Uniwersytetu Rzeszowskiego we współpracy z Instytutem Historii Sztuki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Temat podjęła redakcja rocznika „*Sacrum et Decorum*”, poświęcając mu niniejszy tom zawierający teksty, których zapowiedź stanowił w poprzednim numerze artykuł Doroty Kudelskiej poruszający temat sztuki religijnej na wystawach Wiener Secession i Künstlerbund Hagen w pierwszych dziesięcioleciach minionego stulecia.

W oddawanym w ręce czytelnika tomie XI zawarto teksty, których autorzy koncentrują się na wydarzeniach związanych ze sztuką polską tego okresu. Wprowadzenie do zagadnienia stanowi artykuł Elżbiety Matyaszewskiej, w którym autorka streszcza najważniejsze wątki w dyskusji na temat sztuki sakralnej, obecnej w piśmiennictwie dziewiętnastowiecznym, przede wszystkim w prasie krajowej i sprawozdaniach z wieców katolickich, które organizowano na ziemiach polskich pozostających pod zaborami. Cytowani obficie przez autorkę duchowni, historycy i krytycy sztuki w swoich wypowiedziach odwoływali się najczęściej właśnie do wystaw sztuki sakralnej jako podstawowego źródła informacji, formułując wnioski pod wrażeniem nowo poznanych prac twórców współczesnych.

Magdalena Kaliszuk skoncentrowała się na prezentacji Wystawy Sztuki Kościelnej we Lwowie w 1909 roku, ukazując kulisy organizacji tego przedsięwzięcia, jego przebieg oraz reperkusje, jakie ekspozycja wywołała w środowisku osób zainteresowanych odnową sztuki sakralnej. Natomiast tekst Małgorzaty Dąbrowskiej stanowi omówienie zorganizowanej w Krakowie w 1911 roku Pierwszej Wystawy Współczesnej Polskiej Sztuki Kościelnej im. Piotra Skargi i jej znaczenia dla popularyzacji twórczości młodego rzeźbiarza Włodzimierza Koniecznego. Tym samym autorka wydobywa z zapomnienia sylwetkę twórcy, którego przedwczesna śmierć w okopach I wojny światowej położyła kres rozwojowi być może wybitnego talentu.

Podczas tejże krakowskiej wystawy eksponowano zbiór opraw modlitewników, które opisuje w swoim tekście Monika Paś. Jak zauważył jeden z recenzentów artykułu, „intrologatorstwo, to rodzaj rzemiosła artystycznego, które rzadko jest dostrzegane i rzadko staje się tematem opracowań naukowych”. Toteż zwrócenie uwagi przez autorkę na ten obszar badań nad sztuką kościelną stanowi cenne dopełnienie problematyki prezentowanej na łamach naszego pisma.

Kwestie związane z organizacją wystaw zostały zasygnalizowane jedynie w tle podstawowego problemu, jaki porusza w swoim artykule Małgorzata Kierczuk-Macieszko. Autorka zwraca uwagę na trudności związane z badaniami nad sakralnym złotnictwem i wyro-

wieku” [“Religious art exhibitions and competitions in the 19th and 20th centuries”], organised in 2015 by the Centre for Documentation of Contemporary Sacred Art at the University of Rzeszów in cooperation with the Institute of Art History of the Catholic University of Lublin. The topic has been taken up by the editors of the yearly *Sacrum et Decorum*, whose present volume is dedicated to it. The volume contains texts announced in the previous issue in Dorota Kudelska’s article on the topic of religious art at the Wiener Secession and Künstlerbund Hagen exhibitions in the first decades of the last century.

The authors of articles in the present volume focus on events related to Polish art of that period. The issue is introduced in an article by Elżbieta Matyaszewska, who summarises the most important themes in the discussion of sacred art present in nineteenth-century literature, primarily in the national press and in reports from Catholic rallies organised on Polish territories under partition. The clergy, historians and art critics, often quoted by the author, referred in their writings mainly to sacred art exhibitions as the primary source of information, and formulated conclusions under the impression of contemporary artists’ works that they had just seen.

Magdalena Kaliszuk focuses on the presentation of the Church Art Exhibition which took place in Lviv in 1909, showing the behind-the-scenes of organisation of that undertaking, its course and the repercussions that the exhibition evoked among those interested in the rebirth of sacred art. Małgorzata Dąbrowska’s text discusses the First Piotr Skarga Exhibition of Contemporary Church Art and its significance in popularisation of the art of the young sculptor Włodzimierz Konieczny. The author saves from oblivion the figure of the artist, whose premature death in the trenches of World War I put an end to the development of a perhaps outstanding talent.

The Kraków exhibition displayed a collection of prayer book covers, discussed by Monika Paś in her text. As noted by one of its reviewers, “Bookbinding is a type of artistic craft that is rarely appreciated and that rarely becomes a subject of research.” Therefore, the author’s attention to this area of research on church art is a valuable complement to the issues presented in our journal.

Problems related to the organisation of exhibitions are signalled only in the background of the basic problem that Małgorzata Kierczuk-Macieszko raises in her article. The author draws attention to the difficulties associated with research on sacred goldsmithery and metal products from the turn of the 19th and 20th centuries. She emphasizes the importance of cultural conditions that have contributed to

blurring the boundaries between the concept of an original, a copy and a forgery, pointing to the need for in-depth research in this field.

The volume's final article, by Katarzyna Chru-dzimaska-Uhera, discusses exhibitions organised in the period of the Polish People's Republic, when state-licensed sacred art was subject to numerous restrictions. We hope that this text will inspire other re-searchers to remind us of artists, their works and critics engaged in sacred art in those difficult times.

The editors

bami z metalu z przełomu XIX i XX wieku. Podkreśla znaczenie uwarunkowań kulturowych, które przyczyniły się do zatarcia granic pomiędzy pojęciem oryginału, kopii i fałszyfikatu, wskazując na konieczność pogłębionych badań w tej dziedzinie.

Ostatni artykuł tomu, autorstwa Katarzyny Chru-dzimskiej-Uhery, omawia wystawy organizowane w okresie PRL-u, kiedy koncesjonowana przez państwo sztuka sakralna podlegała licznym ograniczeniom. Żywimy nadzieję, że tekst ten zainspiruje kolejnych badaczy do przypomnienia twórców, ich dzieł oraz krytyków, którzy zajmowali się sztuką sakralną w tych trudnych czasach.

Redakcja